

Dit is de tussentijd

-- Barbara Raes --

Elk jaar op midzomernacht zwemmen een twaalftal selkies naar een hoger liggende rotswand, ergens aan de Shetlandeilanden. Twaalf magische selkies die zich die nacht ontdoen van hun glimmende zeehonden huid, om zich te ontpoppen tot twaalf prachtige mannen en vrouwen. Ze dansen en bedrijven de liefde tot de ochtend. Om daarna, nog voor de zon opkomt, hun zeehonden huid weer aan te trekken en zacht de zee weer in te glijden. De vrouwen met nieuwe selkies in hun schoot.

Het zijn 'vervellers' die selkies. Ze ontdoen zich van het oude en zwemmen zwanger van het nieuwe en onbekende de volle zee in. We schrijven april 2013. Zeven jaar later, in volle lockdown, zijn we allemaal selkies, de studenten en docenten. We staan aan het begin van een vervellingsproces. We gaan samen de zoektocht aan naar wat een mogelijke toekomst kan zijn voor het doceren, voor het delen van onze onderzoeksprojecten en het heruitvinden van onze praktijk in deze plots heel snel veranderende wereld. Welke ingrediënten zijn er nodig om te bouwen aan een eenvoudig en constructief toekomstrecept?

Alvast dit: een veilige plek. Een plek waar je 'mag' vervellen. Waar je de huid van je oude identiteit, die nog stevig aan je botten kleeft, langzaam kan afleggen, en op zoek kan naar die nieuwe huid, die je in je dromen alvast ziet schitteren. Theaterwetenschappen in Gent was voor mij zo'n plek. Op initiatief van Bram Van Oostveldt werd ik uitgedaagd om de bedoelde workshop "Rituele aspecten van het theater" en de bijhorende praktijkopdracht te vertalen naar een online-versie. Daar waar de nood aan nabijheid en de onmogelijkheid eerst voor weerstand zorgden, kwamen begrippen als veiligheid, vertrouwen en onvermijdelijkheid centraal te staan.

De lezing werd in verschillende onderdelen opgesplitst en online door de studenten bekeken, elk op hun eigen tempo, met hun eigen context en verdiepend interesseveld. Vervolgens kregen de studenten een opdracht waarbij ze dicht bij zichzelf moesten blijven: "Maak een ritueel voor niet-erkend verlies dat theatraal is (maar geen theater), dat een therapeutisch effect heeft (maar geen therapie is), dat speels is (maar geen spel), dat kunstzinnig is (maar geen kunst)..." Elke student onderzocht de mogelijkheden en grenzen van het maken van een eigen nieuw ritueel. Voor velen van hen bleek deze coronatijd nu net dé tijd te zijn om met zo'n opdracht bezig te zijn. Wat een nadeel bleek te zijn, werd al snel een voordeel. Ondanks het online-gegeven was er toch vertrouwen en een gevoel van veiligheid.

Die veiligheid blijkt nodig, nu de wereld rouwt. Cornona neemt en corona geeft. We rouwen collectief doorheen het zoeken in het onbekende. We bedenken samen rituelen van verbinding zoals bijvoorbeeld het applaus, of het brengen van eten naar burens. We zoeken naar nabijheid in tijden van afstand. Maar hoe collectief deze periode ook voelt, we beleven het toch erg verschillend. Wie het al moeilijk had, ervaart het helemaal anders dan iemand die net toe was aan een adempauze. Wat mij in de onlinegesprekken vooral opviel was de onrust in deze plots gegeven rust. Jonge mensen die een gebroken toekomst nu al voor zich zien. Hoe kan je zo'n lost future naar een possible future omzetten? Hoe kan je die mogelijke toekomst opnieuw durven dromen? Deze gesprekken doorkruisten de gesprekken over de theorie rond rituelen en de uitkomst van hun eigen gecreëerde ritueel. Het ging naast het verlies en het maatschappelijk niet-erkende verdriet ook over de toekomst. Over hun toekomst en over de rol van eigen rituelen daarin.

Ik hoop, samen met de 27 studenten die dit vak volgden, dat we alvast deze dingen kunnen overhouden na zo'n periode van diepe introspectie: dat we de verbinding met de natuur behouden nu we gevoeld hebben hoe weldadig wandelingen waren in het bos of in een park; dat we het verbinden met elkaar blijven herwaarderen, na het missen van nabijheid; dat we het contemplatieve permanent blijven integreren in ons dagelijks leven en plaats blijven maken voor welkomme zuurstofbellen.

Dankjewel voor de uitdaging, Bram! Ondanks de beperkingen van de afstand, heb ik zo ontzettend hard verlangd. En ik vond dat verlangen best poëtisch. Poëtisch omdat het verlangen vervuld kon worden. Het was nooit een onmogelijk verlangen. Op een dag zouden we elkaar weer kunnen ontmoeten.

Rituals For Refugees

-- Margot Van Gysel --

In 2015 bereikte de vluchtelingen crisis haar hoogtepunt. Duitsland werd het beloofde land voor miljoenen vluchtelingen wegens enerzijds haar politieke stabiliteit en anderzijds door de economische bloei die er toen plaatsvond. Mede door deze bloei had Duitsland nood aan extra werkkraft. De kans op integratie zou hierdoor vergemakkelijkt worden. Angela Merkel liet op een persconferentie haar legendarische woorden 'wir schaffen das' vallen. Hiermee maakte zij kenbaar dat Duitsland de vluchtelingen zou toelaten en beloofde hierbij dat Duitsland de miljoenen vluchtelingen kon opvangen hen een nieuw leven kon bieden.

De opvang en het integratieproces van vluchtelingen wordt vaak bekeken vanuit een socio-economisch perspectief. Dit jaar, 5 jaar na de belovende woorden van Merkel werden resultaten bekend gemaakt van een onderzoek dat peilde naar de hedendaagse sociale en financiële status van de vluchtelingen in Duitsland. De resultaten tonen aan dat de integratie van de vluchtelingen afhangt van eerder behaalde opleidingsniveaus en hun kennis van de Duits taal. Velen die een lage of geen opleiding kenden in het land van afkomst hebben het moeilijk om in Duitsland werk te vinden en om er een sociaal netwerk uit te bouwen. In dit onderzoek werd echter weinig rekening gehouden met het psychologische trauma dat zij meedragen en hoe zij dit verwerken.

Bekijken wij het vluchtelingenverdrag uit 1951, aangepast in 1963, merken wij op dat psychologische hulp hierin geen plaats krijgt. Pas in 2013 komt mentale gezondheid van vluchtelingen op de agenda van de VN en van de World Health Organisation en nemen hierbij verschillende kleine, privé-organisaties die zich al eerder focusten op mentale hulp in humanitaire crisissituaties als voorbeeld.

In het 'mhGAP Humanitarian Intervention Guide', opgesteld door de VN en het WHO, worden een aantal modules om de verschillende psychologische aandoeningen -vaak als gevolg van trauma-verduidelijkt. Hierin wordt gepaste informatie en instructies voor hulpverlening meegedeeld. Dit relatief jonge document zette zonder twijfel de eerste stap naar een adequate hulpverlening voor vluchtelingen die niet enkel de socio-economische kant van hun integratie bekijkt.

In dit kader van psychologische hulp en traumaverwerking ontwikkelde ik, als antwoord op een workshop door Barbara Raes, oprichter van Beyond The Spoken, omtrent niet-erkend verlies, een ritueel om de traumatische ervaringen van vluchtelingen te erkennen: Rituals For Refugees.

Dit ritueel kan stimulerend werken bij het verwerken van de opgelopen trauma's. De bedoeling is dus niet dat zij het trauma volledig achter zich laten na het ritueel, maar dat zij kunnen uitrusten. Ze werken niet aan een aanvaarding van het verleden, omdat dingen die zij meemaakten vaak onaanvaardbaar zijn, maar richting een aanvaarding van het nu en het maken van een symbolische nieuwe start. De deelnemers hoeven daarvoor niet hier te blijven, de start begint met een rustpunt waaruit zij verder kunnen groeien.

Rituals for Refugees is een overgangsritueel dat volgens de klassieke opvatting, uitgewerkt door Arnold Van Gennep, uit drie fases bestaat: separatie, transitie en re-integratie. Er wordt tijdens het ritueel gebruik gemaakt van persoonlijke voorwerpen van de vluchtelingen en van specifieke materialen (beton en ijs) die het ritueel een specifieke dynamiek verleent. Het ritueel zal vormgegeven worden door de Japanse kunstenaar Azuma Makato, terwijl gedichten van de Indische dichteres Rupi Kaur zullen worden voorgelezen in verschillende talen.

Rituals For Refugees

Kunstenaars

Azuma Makato is een Japanse bloemenkunstenaar. Zijn werk 'Iced Flowers' was de inspiratie voor dit ritueel. In 'Iced Flowers' worden prachtige boeketten ingevroren in grote ijsblokken. Deze worden tentoongesteld tot ze volledig gesmolten zijn. De samenwerking met de kunstenaar wordt duidelijk in de loop van het ritueel. Hij zal naast het helpen met invriezen van de objecten (zie: objecten en verloop) ook meewerken als een ritueel begeleider. Hij begeleidt de deelnemers doorheen het proces, maar geeft ze ook de vrijheid het ritueel op eigen tempo en wijze uit te voeren.

the sun
and her flowers
rupi kaur

*this is the recipe of life
said my mother
as she held me in her arms as i wept
think of those flowers you plant
in the garden each year
they will teach you
that people too
must wilt
fall
root
rise
in order to bloom*

- rupi kaur

Er zal ook samengewerkt worden met Rupi Kaur, een Indische dichteres die in haar jeugd naar Canada emigreerde. Zij zal op voorhand een gedichtenbundel maken, deze zullen doorheen het ritueel voorgelezen worden aan de deelnemers. De gedichten die ze samenstelt kunnen uit meerdere werken komen met rechtstreekse betrekking op het onderwerp van het ritueel zelf, maar kunnen ook gedichten zijn die zij als persoonlijke boodschap wil doorgeven aan hen. Rupi Kaur schrijft gedichten over haar eigen ervaringen van immigreren, vrouw zijn, liefde, familie,... Haar gedichten geven hoop en inzicht in de weg die zij zelf aflegde naar het vinden van zichzelf in een wereld die niet de hare was. Er zal uiteraard ook samengewerkt worden met meerdere tolken die steeds een gepaste vertaling voorzien voor de verschillende talen die aanwezig zijn op het ritueel.

the world
gives you
so much pain
and here you are
making gold out of it

there is nothing purer than that - rupi kaur

Scenografie, kleuren, geuren

Het ritueel zou doorgaan in een gekende 'urbex' locatie: Koeltoren IM in Charleroi. Deze is verlaten, maar wordt door zijn prachtige binnenkant nog steeds dagelijks bezocht. De locatie zou voor een dag door ons in gebruik genomen worden om dit ritueel uit te voeren. De scenografie bestaat uit veel gebogen oppervlaktes, een grote ruimte met een groene kant door de natuur die overnam na het verlaten van de toren. De locatie is perfect om een moment van stilte te creëren, maar is ook groot genoeg om de deelnemers allemaal hun eigen plekje te laten uitzoeken waar ze zich eventueel kunnen afzonderen, of net samen kunnen zitten om het ritueel samen uit te voeren. De kleuren die aanwezig zijn zullen aardse tinten zijn, dit ligt in eenzelfde lijn met het uitgevoerde ritueel. De geur die hangt in de toren zal ruiken naar het hout, het vocht in de balken en stenen, puur.

Bijdrage

Er zal geen bijdrage gevraagd worden. Wat we verwachten van de deelnemers is geen bijdrage in de vorm van ondersteuning of logistieke zaken, maar dat ze zich volledig overgeven aan het ritueel. Dat ze er in geloven is alles wat we vragen.

they have no idea what it is like
to lose home at the risk of
never finding home again
have your entire life
split between two lands and
become the bridge between two countries

first generation immigrant - rupi kaur

Het ritueel

De objecten

De objecten die gebruikt worden in het ritueel zullen steeds symbool staan voor een achterliggende gedachte. Er zal steeds 1 persoonlijk object gebruikt worden als representatie van dat wat hen dierbaar is. Het kan een object zijn dat ze doorheen hun tocht dichtbij hielden, het kan een object zijn dat ze na hun tocht vonden (zoals een steen, een tak,...). Het zal voor sommigen erg confronterend zijn te zien dat hun bezit tot het minimum beperkt is. Tegelijkertijd zijn we er zeker van dat iedereen iets zal kunnen meebrengen als symbool voor dat positieve, dat dierbare. Zelfs als er geen object is, betekent het niet dat dat positieve verdwenen is. Deze objecten worden (veilig) ingevroren met behulp van Azuma Makato. Een steen, stok,... kan die emotionele landing krijgen en een symbool worden. Gebrek aan een representatief voorwerp betekent niet dat het goede verloren is.

Een tweede object waarmee gewerkt zal worden is een symbolisch object, een woord of iets uit de omgeving. Hierin leggen ze wat hen achtervolgt, wat hen wakker houdt in de nacht, wat achtergelaten hoort te worden. Deze objecten worden in beton vergoten en vastgeketend.

perhaps we are all immigrants
trading one home for another
first we leave the womb for air
then the suburbs for the filthy city
in search of a better life
some of us just happen to leave entire countries

- rupi kaur

Verloop van het ritueel

Separatie: We beginnen met het invriezen en betonneren van symbolische objecten, terwijl deze van toestand veranderen (vloeibaar->vast) gaat het ritueel echt van start. In de separatiefase worden aan de deelnemers vragen gesteld. Die gaan over het verleden, heden en de toekomst, ze geven korte antwoorden op de vragen. Het is de bedoeling dat ze die antwoorden omvormen in wensen. Die zullen ze planten in de transitie fase.

Transitie: De deelnemer gaat een transitie door. Terwijl ze die doormaken staat de tijd in het ijs stil, het voorwerp dat ze hierin staken ‘wacht’ op hen. De tijd in het betonblok wordt uitgeschakeld.

De deelnemers krijgen aarde, een pot en zaadjes. Het zaaien zal de rituele actie zijn in de transitiefase. Ze zaaien elk een aantal bloemen. Elk zaadje stelt een wens, een verwachting, een hoopvolle boodschap voor, ze staan symbool voor de delen van hun toekomst die zij willen laten bloeien. Voor iedereen is de betekenis van de zaadjes anders. De betekenis ervan werd vastgelegd tijdens de separatie. Ze kunnen echter zo veel planten als ze zelf willen. Er mogen zaadjes bij geplant of weggelaten worden. De bedoeling is dat dit zaaien gebeurt met volle bewustzijn van plaats en tijd. Ze zijn hier en ze zijn nu. Ze leven en brengen tot leven. Ze zijn mens en ze zijn welkom.

Iedereen zaait op zijn eigen wijze en tempo. Intussen worden gedichten voorgelezen, bijna gezongen in verschillende talen.

Re-integratie: De zaadjes zijn geplant, water wordt gegeven met het intussen gesmolten ijs. Het beton is hard. De deelnemers hebben een transitie doorgemaakt. Ze nemen terug wat hen dierbaar is, ze verlangen naar de toekomst en ze laten achter wat hen achtervolgde. Ze zijn één met zichzelf. De blik van de deelnemer op het ijs-object verandert. Ze laten het niet achter of zetten het niet vast, ze gaan zélf een transitie door en nemen op het einde van die transitie de draad weer op, maar nu met een bredere blik. Het voorwerp is niet langer slechts het voorwerp (of slechts datgene waarvoor het symbool stond). Het staat nu voor alles wat hen in leven houdt. Het goede is altijd aanwezig, zelfs al lijkt het soms onbereikbaar. Het ijs errond zal altijd smelten en wat hen dierbaar is zal steeds aan hun zijde blijven.

Als persoonlijk besluit wil ik graag vermelden dat het maken van dit ritueel in het kader van de workshop van Barbara Raes, alsook het samenstellen van dit portfolio een erg leerrijke, vruchtbare

ervaring was. Dit resultaat kon enkel tot stand komen dankzij de grote vrijheid die we tijdens de opdracht kregen. Ik heb tijdens het maken van dit ritueel inzicht in de vluchtelingenproblematiek verworven en een verruimde blik gekregen op de wereld, de mensheid, de onmenselijkheid, maar ook de helpende hand die uitgereikt wordt naar hulpbehoevenden. Bij deze wil ik afsluiten door te vermelden dat de vluchtelingen crisis voorbij haar hoogtepunt kwam, maar nog lang niet afgelopen is. Help waar mogelijk. Een klein gebaar kan wonderen verrichten.

like flowers ache for spring
my heart craves my mother
more than anything

- rupi kaur

works cited

'Eindelijk oog voor psychische gezondheid vluchtelingen- Peter Ventevogel.pdf'. Geraadpleegd 15 oktober 2020. <https://psychotraumanet.org/sites/default/files/documents/Eindelijk%20oog%20voor%20psychische%20gezondheid%20vluchtelingen-%20Peter%20Ventevogel.pdf>.

NWS, VRT. '5 jaar na de "Wir schaffen das" van Angela Merkel: kon Duitsland de vluchtelingencrisis aan?' vrtnws.be, 05:29+02:00. <https://www.vrt.be/vrt-nws/nl/2020/08/29/5-jaar-later-heeft-duitsland-het-geschafft/>.

'Trauma-1.pdf'. Geraadpleegd 17 oktober 2020. <https://www.solentra.be/wp-content/uploads/2019/03/Trauma-1.pdf>.

'UNHCR-Media-Dutch-screen.pdf'. Geraadpleegd 17 oktober 2020. <https://www.unhcr.org/be/wp-content/uploads/sites/46/2018/01/UNHCR-Media-Dutch-screen.pdf>.

'verdrag_van_geneve.pdf'. Geraadpleegd 17 oktober 2020. https://www.cgvs.be/sites/default/files/content/download/files/verdrag_van_geneve.pdf.

UNHCR. 'Verslaggeving over vluchtelingen - UNHCR België'. Geraadpleegd 17 oktober 2020. <https://www.unhcr.org/be/nl/verslaggeving-over-vluchtelingen>.

Amnesty International. 'Vluchtelingen en mensenrechten'. Geraadpleegd 17 oktober 2020. <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/vluchtelingen-en-mensenrechten>.

World Health Organization, en Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. *MhGAP Humanitarian Intervention Guide (MhGAP-HIG): Clinical Management of Mental, Neurological and Substance Use Conditions in Humanitarian Emergencies*, 2015.